

การศึกษากิจกรรมเพื่อเรียนรู้ท้องถิ่น: ประสบการณ์ศูนย์เรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจ
พอเพียงของชุมชนบ้านถ้ำเสือ ตำบลแก่งกระจาน
อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี*

EDUCATIONAL OF ACTIVITIES FOR LOCAL LEARNING: THE EXPERIENCE OF THE
SUFFICIENCY ECONOMY LEARNING CENTER OF BAN THAM SUA COMMUNITY,
KAENG KRACHAN SUB-DISTRICT, KAENG DISTRICT, PHETCHABURI PROVINCE

นิภาวรรณ เจริญลักษณ์

Nipawan Charoenlak

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง ราชบุรี ประเทศไทย

Faculty of Humanities and Social Sciences, Muban Chombueng Rajabhat University, Ratchaburi, Thailand

Corresponding author Email: ncharoenlak@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องกิจกรรมการศึกษาเพื่อเรียนรู้ท้องถิ่น: ประสบการณ์ศูนย์เรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนบ้านถ้ำเสือ ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี เป็นประสบการณ์จากการลงพื้นที่เพื่อถอดบทเรียน เป็นการสะท้อนกระบวนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงของผู้มีความสำเร็จจริง โดยนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับต้นทุนและประสบการณ์ที่ดีด้านทุนทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมเป็นจุดเริ่มในการพัฒนาโครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ซึ่งชุมชนบ้านถ้ำเสือเป็นชุมชนจัดการตนเองที่มีเป้าหมายคือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยการ “เข้าใจ” “เข้าถึง” และ “พัฒนา” ซึ่งกิจกรรมเพื่อเรียนรู้ท้องถิ่น มี 4 องค์ประกอบ คือ 1) การจัดการความรู้ ข้อมูลของชุมชน และ 2) การประยุกต์ฐานเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นฐานการเรียนรู้ 3) การพัฒนาวิทยากรกระบวนการ และ 4) การพัฒนากิจกรรมเรียนรู้ ดังนั้น การออกแบบกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้จึงต้องให้ความสำคัญกับทักษะที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา รวมถึงต้นทุนที่ดีด้านทุนทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมเป็นจุดเริ่มในการพัฒนาโครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ “การเข้าใจ” ถึงบริบทและศักยภาพตนเอง การได้รับการหนุนเสริมจากเครือข่ายภายนอก เมื่อศักยภาพเข้มแข็งนำมาสู่การจัดการเป็นกิจกรรมการศึกษาของพื้นที่ในรูปแบบฐานเรียนรู้เพื่อรับนักท่องเที่ยวเข้ามาศึกษาชุมชน “การเข้าถึง” โดยการดึงศักยภาพของชุมชนและของสมาชิกชุมชนมาสู่การจัดการชุมชนได้อย่างเป็นระบบ และกิจกรรมต่างๆ เป็นต้นทุนที่ดีในการนำไปสู่กระบวนการพัฒนาในการ “ยกระดับการพัฒนา” เพื่อต่อยอดสู่การพัฒนามิตต่างๆ ให้เกิดขึ้นกับกลุ่ม และชุมชน

คำสำคัญ : กิจกรรมเพื่อเรียนรู้, ประสบการณ์, ศูนย์เรียนรู้, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

This article on educational activities for local learning: the experience of the sufficiency economy learning center of Ban Tham Sueba Community, Kaeng Krachan Sub-District, Kaeng

Krachan District, Phetchaburi Province. This is an experience of learning from on-site inspections. It reflects the learning process through the real experiences of truly successful individuals. By applying the sufficiency economy philosophy to cost and good experience in physical and environmental capital as a starting point for developing projects and activities. corresponding to the context of the area. The Ban Tham Suea community is a self-managed community with the goal of Improving the quality of life according to the philosophy of sufficiency economy by "understanding", "accessing" and "developing". There are 5 components of local learning education activities: 1) community information knowledge management, 2) philosophical application of sufficiency economy as a learning base, 3) development of facilitators, and 4) development of learning activities. Therefore, the design of activities to enhance the learning process must focus on skills that are consistent with the social context and changes that occur all the time. Including good cost in terms of physical and environmental capital as a starting point for the development of projects and activities. that corresponds to the context of the "understanding" area to the context and self-potential. Getting support from external networks When the potential is strong, leading to management as an educational activity of the area in the form of a learning base to receive tourists to study the community "Accessibility". By bringing the potential of the community and the members of the community to systematically manage the community. and activities It is a good cost to bring to the development process in "Elevate the development level" to extend to the development of various dimensions. to happen to groups and communities.

Keywords: Educational Activities, Experience, Learning Center, Sufficiency Economy

บทนำ

บริบทของสังคมไทยและสังคมโลกตกอยู่ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงจากโลกาภิวัตน์ และความก้าวหน้าของศาสตร์ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ได้รับการพัฒนาอย่างรวดเร็วอย่างต่อเนื่อง ผลลัพธ์จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนคือการเกิดขึ้นของนวัตกรรมของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI : Artificial Intelligence) การเข้ามามีอิทธิพลของอินเทอร์เน็ตเพื่อทุกสิ่ง (IoT: Internet of Things for Living) ที่ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีการดำเนินชีวิตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และทุกคนจะต้องปรับตัวให้เท่าทัน (สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562) ประเทศไทยต้องเผชิญกับแรงกดดันและความเสี่ยงมากขึ้นภายใต้สถานการณ์ที่กระแสโลกาภิวัตน์ กลายเป็นโลกไร้พรมแดน โดยมีการเคลื่อนย้ายคน เงินทุน องค์ความรู้ เทคโนโลยี ข่าวสาร สินค้าและบริการอย่างเสรี ทำให้การแข่งขันในตลาดโลกรุนแรงขึ้น ส่งผลให้มีการรวมตัวด้านเศรษฐกิจของกลุ่มต่างๆ ในโลกมีการแข่งขันกันมากขึ้น นอกจากนั้น การพัฒนาการสื่อสารด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้สังคมโลกมีความเชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิดมากขึ้น ทำให้เกิดภัยคุกคามและความเสี่ยง อาทิ การก่อการร้าย โรคระบาด อาชญากรรมข้ามชาติ ปัญหาแรงงานต่างด้าว ซึ่งในภาวะที่เกิดการเปลี่ยนแปลงนี้ช่วยทำให้การดำเนินชีวิตใหม่ให้อยู่ได้อย่างยั่งยืน คือ การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) มาปรับใช้กับการดำเนินชีวิตวิถีใหม่ ซึ่งเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงมีพระราชดำรัส ชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดเวลายาวนานกว่า 25 ปี เพื่อเป็นแนวทางการ แก้ไขให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตของตนอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้การพัฒนาของเทคโนโลยี และการแผ่ขยายของระบบทุนนิยมในการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ โดยไม่ต้องด้านแต่มุ่งให้ทุกภาคส่วนต่าง ๆ ส่งเสริมการเข้าถึงความเข้าใจ "หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง" โดยให้นำมาปรับใช้ให้เกิด

ประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน (ตรี บุญเจือ, 2559) จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) ได้กำหนดทิศทางให้ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ตามเจตนารมณ์ของยุทธศาสตร์ชาติ โดยสืบสาน รักษา ต่อยอด การพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศอย่างมีเหตุผล ความพอประมาณ ภูมิคุ้มกัน บนฐานของความรู้ คุณธรรม และความเพียร โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับสถานการณ์ และเงื่อนไข ระดับประเทศและระดับโลกทั้งในปัจจุบันและอนาคตอันใกล้ และศักยภาพของทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศ (ราชกิจจานุเบกษา, 2565)

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตให้กับประชาชนให้มีแนวทางการดำเนินชีวิตฝ่าฟันอุปสรรคปัญหา และเรียนรู้ระหว่างการเดินทางชีวิตไปด้วย โดยเฉพาะแนวทางการ “ระเบิด” จากข้างใน และขั้นตอนการขับเคลื่อนตามลำดับ “การเข้าใจ” “เข้าถึง” และ “พัฒนา” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการดำเนินการในทุกๆ มิติของการประยุกต์ใช้ จากประสบการณ์และบทเรียนจากพระราชกรณียกิจได้มีการพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ต้นแบบในการเรียนรู้ศาสตร์พระราชายังยั่งยืนครอบคลุมตามภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ เป็นศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2522 ในปัจจุบันมีจำนวนรวมทั้งสิ้น 6 ศูนย์ ประกอบด้วย ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดฉะเชิงเทรา ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดจันทบุรี ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทออันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดนราธิวาส ศูนย์การศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร ศูนย์การศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์การศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเพชรบุรี วัตถุประสงค์สำคัญในการจัดการตั้งศูนย์การศึกษาเพื่อการพัฒนาให้คุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น (ฝ่ายวิชาการ สถาพรบุ๊คส์, 2561) ดังที่ศูนย์เรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนบ้านถ้ำเสือ ตำบลแก่งกระเจาน อำเภอแก่งกระเจาน จังหวัดเพชรบุรี ด้วยสภาพภูมิประเทศที่ตั้งอยู่ที่ราบลุ่มและมีแม่น้ำเพชรบุรีไหลผ่านบริเวณของหมู่บ้านส่งผลให้มีความอุดมสมบูรณ์ ประชากรประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ไร่อ้อย ปลูกมันสำปะหลัง ปลูกกล้วยหอม รวมถึงผลไม้ต่างๆ จากต้นทุนทางสังคมโดยเฉพาะสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ส่งผลเป็นชุมชนเรียนรู้ต้นแบบ โดยมีการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนที่มีความต้องการร่วมกันเรียนรู้ในการแลกเปลี่ยนข้อมูล ชุมชนริเริ่มจัดทำ “โครงการธนาคารต้นไม้” การบูรณาการโครงการกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นความรู้ใหม่กลับไปพัฒนากิจกรรมในชุมชนเพื่อให้ให้เกิดรายได้ ลดต้นทุน รวมถึงการดูแลสุขภาพของสมาชิกในครอบครัวและชุมชน เช่น การรณรงค์การใช้สารเคมีในครัวเรือน การปลูกผักปลอดสารเพื่อบริโภคในชุมชน การผลิตปุ๋ยเกษตรอินทรีย์ การท่องเที่ยวชุมชน และโฮมสเตย์ (Home stay) เป็นต้น บทเรียนและประสบการณ์ต่างๆ ได้ถูกยกระดับให้เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ถ่ายทอดกันระหว่างสมาชิกในชุมชน และผู้เข้ามาศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง โดยบทเรียนที่ได้จากโครงการคือ การได้พัฒนา ชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อม เกิดการรวมกลุ่มของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพด้านต่างๆ ร่วมกับเครือข่ายที่เข้ามาหนุนเสริมพร้อมทั้งองค์ความรู้ใหม่ๆ ที่จำเป็นและเกิดประโยชน์ต่อชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง (สตี๊ดตอย ร้อยเรื่องราว, 2565)

จากการดำเนินของศูนย์เรียนรู้แห่งนี้ที่เป็นจุดเริ่มในการพัฒนาโครงการและกิจกรรมต่างๆ รวมถึงโครงการธนาคารต้นไม้ เป็นการแสดงให้เห็นถึง “การเข้าใจ” ถึงบริบทและศักยภาพของตนเอง เพื่อนำไปพัฒนาศักยภาพให้เข้มแข็งนำมาสู่การจัดการเป็นกิจกรรมการศึกษาของพื้นที่เป็นรูปแบบฐานเรียนรู้เป็นการสะท้อนให้เห็นถึง “การเข้าถึง” ดังนั้น ในการดึงศักยภาพของชุมชนและของสมาชิกชุมชนมาสู่การจัดการชุมชนได้อย่างเป็นระบบ และกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นต้นทุนที่ดีจนนำไปสู่กระบวนการพัฒนาเพื่อยกระดับการพัฒนา และเพื่อมีการบริหารจัดการที่ดีจำเป็นต้องสร้างความสมดุลในมิติต่างๆ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่ม คน พื้นที่ และ

ธรรมชาติ ทั้งนี้เพื่อให้คนอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน รวมถึงการบริหารจัดการองค์ความรู้ต่างๆ ของชุมชนให้พร้อมรับกับความเสี่ยงที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลง ทั้งภายนอกและภายในประเทศ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการวางแผนและการขับเคลื่อนแผนไปสู่การปฏิบัติ ที่ต้องอาศัยองค์ความรู้ทางวิชาการที่รอบด้านและพิจารณาด้วยความรอบคอบ ควบคู่กับการยึดถือผลประโยชน์ของประชาชนส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ร่วมกันผลักดันให้ชุมชนและศูนย์เรียนรู้แห่งนี้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ เนื่องด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาและถอดบทเรียน (Lessons Learned) เพื่อวิเคราะห์และการสะท้อนถึงกระบวนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงของผู้มีความสำเร็จจริง ซึ่งกระบวนการถอดบทเรียนเป็นการถอดการจัดการความรู้ และวิธีปฏิบัติที่ดี เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชุมชนเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง และการใช้ทรัพยากรที่เป็นต้นทุน ประสบการณ์ที่ดีด้านทุนทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมอย่างคุ้มค่าและยั่งยืน ในบทความนี้ผู้เขียนได้รวบรวมและเรียบเรียงเรื่องราวเกี่ยวข้อง อันได้แก่ กิจกรรมเพื่อการศึกษาและการบูรณาการสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต ความเป็นชุมชนและการพัฒนาชุมชน และศูนย์เรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนบ้านถ้ำเสือ ได้รวบรวมนำเสนอในบทความนี้

กิจกรรมเพื่อการศึกษาและการบูรณาการสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต

กิจกรรมเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ เป็นกิจกรรมที่ฝึกทักษะโดยส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ มุ่งจัดกิจกรรมและสร้างบรรยากาศที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิต โดยใช้สื่อที่หลากหลายในลักษณะขององค์รวมที่เหมาะสมกับความสามารถในการเรียนรู้และความสนใจของผู้เรียน คำนึงถึงการใช้สมองทุกส่วน โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมเสนอกิจกรรมและลงมือปฏิบัติจริงทุกขั้นตอน ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 (ฉบับแก้ไข ปรับปรุง พ.ศ.2545) รวมถึงพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับปรับปรุง (ฉบับแก้ไขปรับปรุง พ.ศ.2553) ได้กำหนดแนวการจัดการศึกษา โดยยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดกระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ โดยจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้ในการป้องกันแก้ปัญหาและเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ก่อปรกัมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมและเทคโนโลยี ก่อให้เกิดทั้งผลดีและผลเสียต่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบันของบุคคล ทำให้เกิดความยุ่งยาก ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตให้สามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณค่ามีศักดิ์ศรี และมีความสุข (ราชกิจจานุเบกษา, 2542) ซึ่งกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนซึ่งเป็นกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถของตนเองตามศักยภาพ มุ่งเน้นเพิ่มเติมจากกิจกรรมที่ได้จัดให้ผู้เรียนตามความถนัด และความสนใจอย่างแท้จริง ทั้งนี้การพัฒนาที่สำคัญ คือ การพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ให้ครบทุกด้าน ทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม ให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย และมีคุณภาพ ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม และประเทศชาติ ดังนั้น กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมีความสำคัญต่อการพัฒนาเยาวชนของชาติให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์อย่างยิ่ง เพราะกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนจัดขึ้นเพื่อมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนค้นพบและใช้ศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ รู้จักเลือกและตัดสินใจอย่างมีเหตุผลเหมาะสมกับตนเอง วางแผนชีวิตและอาชีพได้อย่างมีคุณภาพ สามารถปรับตัวได้ เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม และวินัย มีจิตสำนึกที่รับผิดชอบต่อตนเอง ส่วนรวม สิ่งแวดล้อม ครอบครัว และสังคม

การจัดการศึกษาที่ดีมีคุณภาพจะต้องตอบสนองบริบทต่างๆ ในสังคมหรือโลกที่เปลี่ยนแปลงไป โดยสามารถพัฒนาคนให้มีศักยภาพ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และรู้จักปรับตัวใช้ชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข (กุลิศรา จิตรชญาวนิช และเกศราพรรณ พันธุ์ศรีเกตุ คงเจริญ, 2563) สภาพแวดล้อมการเรียนรู้เป็นสิ่งจำเป็นต่อการเรียนรู้ในศตวรรษใหม่และคนรุ่นใหม่ การจัดการเรียนการสอนจึงต้องให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางอย่าง

แท้จริง เพิ่มขีดความสามารถและทักษะในการเรียนรู้ตลอดชีวิต และการเรียนรู้อย่างรอบด้าน การเรียนการสอนจึงต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นและมีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง ตลอดจนมีทักษะในการใช้ชีวิต (Life Skills) ทั้งนี้ การจัดการเรียนการสอนจะต้องมีความหลากหลาย อาศัยเครือข่ายการเรียนรู้ ยึดหลักการดูแลแบบครบวงจร ส่งเสริมแรงใจ (Passion) ให้มีความสำคัญกับความจำเป็นปัจเจกของผู้เรียนแต่ละคน เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีทางเลือกที่หลากหลายในการเรียนและการฝึกอบรม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2557) การจัดกิจกรรมเพื่อการศึกษา (Educational Activities) นับว่าเป็นแนวทางหนึ่งของการศึกษาที่มุ่งให้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ที่เหมาะสม โดยความหมายแล้วกิจกรรมเพื่อการศึกษาหมายถึงสภาพการจัดประสบการณ์ และการกระทำทุกสิ่งทุกอย่างที่จัดขึ้นด้วยความร่วมมือระหว่างผู้สอนและผู้เรียน เพื่อให้การเรียนรู้ของผู้เรียนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ น่าสนใจ และทำให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ กิจกรรมเพื่อการศึกษา สามารถจำแนกได้เป็น 3 ประเภท คือ กิจกรรมในหลักสูตร (curricular activities) กิจกรรมเสริมหลักสูตร (co-curricular activities) และกิจกรรมนอกหลักสูตร (extra-curricular activities) (ธีรศักดิ์ อัครบรร, 2545)

บริบทและพลวัตของโลกในปัจจุบันมี 3 ลักษณะที่ไม่อาจจะละเลยได้ในการพิจารณาวางแผนเพื่อการกระทำใดๆ ในอนาคต คือ 1) อัตราการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งมีความเร็วกว่าแต่ก่อนมาก (The World is very dynamic) 2) สรรพสิ่งทั้งหลายมีความซับซ้อนมากขึ้น (The World is so complex) และ 3) สรรพสิ่งทั้งหลายในโลกนี้มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันชนิดแยกไม่ออก (The World is inter-connected) การไม่พิจารณาประเด็นดังกล่าวข้างต้น นโยบายหรือแผนต่างๆ จะไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง (อุทัย ดุลยเกษม, 2560) เช่นเดียวกันกับการออกแบบกิจกรรมเพื่อการศึกษาให้กับนักเรียนหรือนักศึกษาทุกระดับจะต้องคำนึงถึงปัจจัยเกี่ยวข้องต่างๆ อย่างรอบด้าน จากนั้นออกแบบกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียนจะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีความต่อเนื่องและพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนอย่างไม่สิ้นสุด

ความเป็นชุมชนและการพัฒนาชุมชน

“ความเป็นชุมชน” หมายถึง ความรู้สึกร่วมและกระบวนการที่มีความเกี่ยวข้องอุดมการณ์ สิทธิ และอำนาจในการจัดการ กระบวนการเรียนรู้ ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมในการจัดการกับสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยเป็นการจัดการในเชิงซ้อนที่ชุมชนสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของคนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นไปภายใต้ระบบความสัมพันธ์ทั้งที่เป็นแนวนอนและแนวตั้ง จนก่อให้เกิดอัตลักษณ์ บริบททางสังคม วัฒนธรรม และวิถีการดำรงอยู่ (พระมหาสุทิตย์ อาภากร, 2552) การเพิ่มความเข้มแข็งเป็นสิ่งที่ชุมชนพึงได้รับและได้สร้างหรือได้ผลิตพลัง (obtaining and enabling power) ในการทำกิจกรรมต่างๆ สำหรับการดำเนินชีวิตที่อยู่ดีมีสุข กระบวนการเพิ่มพลังความเข้มแข็งต้องให้ความสำคัญกับชุมชนท้องถิ่น ต้องทำให้แต่ละฝ่ายที่เกี่ยวข้องยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน มีการวิพากษ์และวิเคราะห์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง มีการดูแลเอาใจใส่ต่อกัน มีกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมโดยการใช้หลักความเสมอภาคของการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและทัดเทียมกัน (สุรพล พยอมแย้ม, 2556) ศักยภาพของชุมชนอยู่ที่การมีการจัดตั้งและการจัดการที่ดี มีกระบวนการที่สมาชิกของชุมชนไม่นิ่งดูดายต่อความทุกข์ยากของผู้อื่น มีความกระตือรือร้นและมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของส่วนรวม อยู่ร่วมกันอย่างเคารพซึ่งกันและกัน และสามารถรวมตัวกันต่อสู้หรือต่อรองเพื่อแก้ไขปัญหาผลกระทบที่เกิดจากโครงสร้างหรือปัจจัยต่างๆ ได้ ศิลปะของการทำงานชุมชนก็คือการกระตุ้น เร่งเร้า และปลดปล่อยศักยภาพของชุมชนเพื่อสร้างสรรค์ชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกันที่ดีงามนั่นเอง (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และคณะ, 2554)

ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับการปรับแนวคิดการพัฒนาประเทศโดยเริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 โดยเน้น “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” อันเป็นผลสืบเนื่องจากผลของการพัฒนา

ประเทศเมื่อสิ้นแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 ซึ่งพบว่าเศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา แต่การพัฒนาไม่เกิดความยั่งยืน การพัฒนาชุมชนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาระดับฐานราก โดยได้มีการปรับเปลี่ยนที่สำคัญคือ *ประการแรก* แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 มีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาเศรษฐกิจให้มีอัตราการเจริญเติบโตสูงสุดเป็นสำคัญ แต่การจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 จะเน้น “คนเป็นศูนย์กลาง” หรือ “จุดมุ่งหมายหลักของการพัฒนา” การพัฒนาเศรษฐกิจควรเป็นเครื่องมือของการพัฒนาคนและการพัฒนาคุณภาพชีวิต *ประการที่สอง* กระบวนการแผนฯ จากเดิมที่ให้ความสำคัญเฉพาะ เปลี่ยนเป็นการจัดทำแผนฯ ที่มีการระดมความคิดเห็นจากทุกฝ่าย เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกสาขาอาชีพ เกิดกระบวนการรับฟังความคิดเห็นจากทั่วประเทศ มีการระดมความคิดเห็นร่วมกันอย่างเป็นระบบจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง (สรรเสริญ วงศ์ชะอุ่ม, 2554) การพัฒนาชุมชนปัจจุบันได้ดำเนินการตามแผนพัฒนาภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 และต่อเนื่องถึงปัจจุบันคือ ฉบับที่ 13 ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อ *พลิกโฉมประเทศไทยสู่ “สังคมก้าวหน้า เศรษฐกิจสร้างมูลค่าอย่างยั่งยืน”* โดยทิศทางมุ่งให้ประเทศสามารถก้าวข้ามความท้าทายต่างๆ เพื่อให้ “ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2560-2580) (ราชกิจจานุเบกษา, 2565) นอกจากนี้ ยังพัฒนาควบคู่กับกรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน 17 ตัวชี้วัด (Sustainable Development Goals: SDGs) ตามเป้าหมายขององค์การสหประชาชาติไปพร้อมๆ กัน

สรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชนยังเป็นหัวใจสำคัญของสังคมไทยซึ่งจะต้องพัฒนาแนวทางในการขับเคลื่อนประเทศไทยในทุกๆ มิติ โดยเฉพาะการพัฒนาที่เน้น “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” ยังเป็นประเด็นสำคัญที่จะต้องนำพาชุมชนและประเทศให้สู่เป้าหมายที่ได้วางไว้

ศูนย์เรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนบ้านถ้ำเสือ

1. **สภาพบริบทของอำเภอ** อำเภอแก่งกระจาน เป็นหนึ่งในอำเภอของจังหวัดเพชรบุรี มีอาณาเขตพื้นที่ มากถึงร้อยละ 40 ของพื้นที่ จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่ ที่มากที่สุดของจังหวัด แบ่งการปกครองเป็น 6 ตำบล มีหมู่บ้านทั้งหมด 52 หมู่บ้าน ในส่วนของการปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย 6 แห่ง สถานที่สำคัญและมีชื่อเสียงของอำเภอคืออุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน เป็นอุทยานที่มีอาณาบริเวณกว้างที่สุดในประเทศไทย พื้นที่ประมาณ 2,915 ตารางกิโลเมตร (1.8 ล้านไร่) โดยมีพื้นที่ครอบคลุมตั้งแต่อำเภอหนองหญ้าปล้อง อำเภอแก่งกระจาน และพื้นที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์คืออำเภอหัวหิน มีสภาพเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ เป็นต้นน้ำของแม่น้ำสำคัญ 2 สาย คือ แม่น้ำเพชรบุรี และแม่น้ำปราณบุรี สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับพื้นที่ทางการเกษตรหลายพื้นที่ เฉพาะพื้นที่อำเภอแก่งกระจานโดยสภาพเป็นพื้นที่ป่าดงดิบประกอบด้วยภูเขาสลับซับซ้อนและเป็นที่อยู่ของสัตว์ป่าหลากชนิดเป็นจำนวนมาก ความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นต้นทุนเดิมของพื้นที่ได้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเปิดให้ประชาชนทั้งในและต่างประเทศเข้ามาท่องเที่ยว รวมถึงเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ตะวันตก ดังคำขวัญประจำอำเภอว่า “พะเนินทุ่งสูงตระหง่าน ตระการตา ทอทิพย์ ป่าดงดิบอุทยาน แก่งกระจานเขื่อนดิน” เฉพาะพื้นที่ตำบลแก่งกระจานมีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 375.82 ตารางกิโลเมตร (ประมาณ 234,888 ไร่) สภาพของพื้นที่ภาพรวมแบ่งเป็น 3 ส่วนหลักๆ คือ พื้นที่ราบสูงสลับภูเขา พื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำ และพื้นที่ราบเรียบ (สำนักงานจังหวัดเพชรบุรี, 2561)

2. **พัฒนาการการเป็นศูนย์เรียนรู้บนฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง** บ้านถ้ำเสือเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ หมู่ที่ 3 ของตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี ด้วยสภาพภูมิประเทศที่ตั้งอยู่ที่ราบลุ่มและมีแม่น้ำเพชรบุรีไหลผ่านบริเวณของหมู่บ้านส่งผลให้มีความอุดมสมบูรณ์ ประชากรประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ไร่อ้อย ปลูกมันสำปะหลัง ปลูกกล้วยหอม รวมถึงผลไม้ต่างๆ และนอกจากนี้ยังประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ค้าขาย และรับราชการ แต่ก็เป็นส่วนน้อย การมีต้นทุนทางสังคมโดยเฉพาะสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ การรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนในการร่วมกันเรียนรู้และบริหารจัดการ การมีเครือข่ายหน่วยงานต่างๆ ให้การสนับสนุนและเสริม

ศักยภาพ และการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงบนฐานภูมิสังคมและศักยภาพของตนเองจนส่งผลให้กลายเป็นชุมชนเรียนรู้ต้นแบบให้กับสาธารณะได้เข้ามาศึกษาดูงานได้ มีบทเรียนและประสบการณ์ที่สำคัญ ดังนี้ (องค์การบริหารส่วนตำบลแก่งกระจาน, 2565)

2.1 มิติความเข้าใจ: จุดเริ่มต้นการพัฒนา โดยสภาพบริบทของพื้นที่ที่มีทุนทางด้านสิ่งแวดล้อมเป็นพื้นฐานที่ได้อันเป็นผลสืบเนื่องจากการตั้งอยู่ใกล้กับพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานเป็นต้นทุนเดิม และการมีแม่น้ำไหลผ่านหมู่บ้าน ความอุดมสมบูรณ์ และภูมิทัศน์ในพื้นที่ตำบลแก่งกระจานและบ้านถ้ำเสือจึงมีจุดเด่นที่สำคัญ เป็นชุมชนที่ริเริ่มจัดทำ “โครงการธนาคารต้นไม้” ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 ซึ่งเป็นโครงการสืบสานปณิธานด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงพระราชทานให้กับประชาชนในพื้นที่เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนโดยชุมชน ซึ่งหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนและสร้างแรงบันดาลใจเริ่มต้นคือธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย (ธกส.) โดยได้ดำเนินโครงการตามแนวคิดพื้นฐานคือ “การปลูกป่า 3 อย่างต้องได้ ประโยชน์ 4 อย่าง” ผลลัพธ์ที่ควรจะได้คือชุมชนมีทรัพยากรทั้งจากการปลูกไม้สำหรับการใช้สอย การปลูกไม้สำหรับการบริโภคเป็นอาหารสำหรับชุมชนได้ การปลูกไม้ที่สามารถจะเป็นพืชเศรษฐกิจสร้างรายได้ให้กับชุมชนในระยะยาวได้ นอกจากนี้แล้วยังเป็นการสร้างระบบนิเวศของชุมชนอย่างครบวงจร ของการอนุรักษ์ดินและน้ำซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญของชุมชนอีกด้วย ชุมชนบ้านถ้ำเสือ เป็นชุมชนริมน้ำเพชรบุรี ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ บทเรียนที่ได้จากโครงการคือการได้พัฒนา ชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อม เกิดการเสริมศักยภาพผู้นำชุมชนซึ่งเป็นแกนนำสำคัญในการขับเคลื่อนงานต่างๆ เกิดการรวมกลุ่มของชุมชนในการพัฒนา ศักยภาพด้านต่างๆ ร่วมกับเครือข่ายที่เข้ามาหนุนเสริมพร้อมทั้งองค์ความรู้ใหม่ๆ ที่จำเป็นและเกิดประโยชน์ต่อชุมชน การเกิดขึ้นของโครงการและกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทั้งหมดหล่อหลอมให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ชุมชนเกิดศักยภาพในการที่จะเป็นศูนย์การเรียนรู้ให้กับชุมชนอื่นๆ หรือหน่วยงานต่างๆ ที่เข้ามาศึกษา เพื่อนำไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทของตนเอง และที่สำคัญคือสมาชิกในชุมชนเกิดการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องทั้งด้านองค์ความรู้ใหม่ เครือข่ายที่เข้ามาทั้งองค์กรภาครัฐและเอกชน เกิดรายได้หมุนเวียนทั้งจากธนาคารต้นไม้ ชุมชนสามารถนำต้นไม้เป็นหลักประกันเงินกู้ได้ การลดต้นทุนค่าใช้จ่ายสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับชุมชนได้ในระดับหนึ่ง รวมถึงชุมชนรับรางวัล “การท่องเที่ยวชนบทยอดเยี่ยม” ผ่านมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT: Thailand Standard)

2.2 มิติการเข้าถึง: ลงมือปฏิบัติและเรียนรู้ ผลสืบเนื่องจากการเข้าร่วมกิจกรรมและโครงการต่างๆ ได้ส่งผลให้ชุมชนได้พัฒนาศักยภาพและเกิดการเชื่อมโยงกับเครือข่ายต่างๆ ที่เข้ามาหนุนเสริมทั้งภาครัฐและเอกชน เกิดการพัฒนาอาชีพใหม่ๆ เสริมกับอาชีพเดิมที่มีอยู่เดิมของชุมชน การบูรณาการโครงการกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นความรู้ใหม่กลับไปพัฒนากิจกรรมในชุมชนเพื่อให้เกิดรายได้ ลดต้นทุน รวมถึงการดูแลสุขภาพของสมาชิกในครอบครัวและชุมชน จากบทเรียนและประสบการณ์ต่างๆ ได้ถูกยกระดับให้เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ถ่ายทอดกันระหว่างสมาชิกในชุมชน และผู้เข้ามาศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง เป็นชุมชนที่ได้รับคาร์บอนเครดิต โดยมีกิจกรรมที่ชุมชนได้ออกแบบเพื่อให้บริการผู้เข้ามาศึกษาดูงานที่สำคัญ 5 กิจกรรม คือ

1. กิจกรรมการศึกษาเรียนรู้บทเรียนธนาคารต้นไม้ : การอนุรักษ์ต้นไม้และการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชน จากการสืบสานพระราชปณิธานขอพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่พระราชทานแนวทาง “ต้นไม้ 3 อย่างได้ประโยชน์ 4 อย่าง” และได้พัฒนาเป็นโครงการ “ธนาคารต้นไม้” ทั้งหมดได้เป็นบทเรียนทั้งการศึกษา “ภูมิสังคม” คือการเรียนรู้ถึงต้นทุนทางระบบนิเวศอย่างพื้นที่อย่างถ่องแท้ สมาชิกในชุมชนได้ตระหนักถึงการสะสมพันธุ์ไม้ในรูปแบบต่างๆ ที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ และสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับครอบครัว และชุมชนในระยะยาวได้ บทเรียนของการคัดเลือกสายพันธุ์ที่

เหมาะสม เช่น ไม้สัก ไม้ตะเคียนทอง เป็นต้น รวมถึงระบบการดูแล การแก้ไขปัญหาระหว่างการดูแล ตลอดจนการสร้างมูลค่าเพิ่มให้เป็นพืชเศรษฐกิจให้กับครอบครัวจากการขึ้นบัญชีกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย (ธกส.) ทั้งหมดเป็นบทเรียนที่เป็นองค์ความรู้และประสบการณ์ที่สามารถถ่ายทอดเป็นองค์ความรู้ให้กับผู้เข้ามาศึกษาดูงานได้เรียนรู้และสามารถกลับไปพัฒนาชุมชนตนเองได้

2. กิจกรรมการศึกษาการทำขนมทองม้วนตาลโตนด: อัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับโภชนาการชุมชน กิจกรรมการทำขนม “ทองม้วนตาลโตนด” เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่นำเอา “ตาลโตนด” มาเป็นส่วนประกอบในการทำขนมของชุมชน โดยได้มีการ “สาธิต” ถึงการนำวัตถุดิบที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวจังหวัดเพชรบุรีมาเป็นสินค้าชุมชนสำหรับการต้อนรับนักท่องเที่ยว ทั้งขั้นตอนการเลือกวัตถุดิบ ส่วนผสมที่ลงตัวของรสชาติดีพื้นถิ่น นอกจากนี้แล้วยังเป็นการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาทางโภชนาการของท้องถิ่นให้คงอยู่และส่งต่อให้กับลูกหลานรุ่นใหม่ ปัจจุบันเป็นเมนู และเป็นกิจกรรมเรียนรู้ที่เตรียมไว้เป็นฐานเรียนรู้สำหรับต้อนรับนักท่องเที่ยว ไฮไลท์ของบ้านถ้าเสือคือการทำทองม้วนกรอบ หอม มัน อร่อย เป็นสินค้าส่งออกของหมู่บ้านที่ขึ้นชื่อของชุมชน และสร้างรายได้

3. กิจกรรมการศึกษาการปั่นไข่เค็มพอกใบเตย กิจกรรมด้านการถนอมอาหารสำหรับเป็นอาหารในครัวเรือน “เป็นสูตรเฉพาะของชุมชน” นอกจากจะเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับไข่เปิดของชุมชนแล้วยังเป็นการถนอมอาหาร โดยเฉพาะการเพิ่มมูลค่าด้วยเพิ่มรสชาติจากพืชสมุนไพรพื้นบ้าน เช่น ใบเตย หรือ ดอกอัญชัญ เป็นการสร้างเอกลักษณ์และจุดเด่นเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน กิจกรรมปั่นไข่เค็มจะมีวิทยากรจากชุมชนเป็นผู้บรรยายและสาธิตซึ่งสามารถฝึกปฏิบัติและใช้เวลาในการเรียนรู้ไม่นานนัก

4. กิจกรรมการศึกษาการล่องเรือยางแม่น้ำเพชรบุรี แม่น้ำเพชรบุรีนับว่าสายเลือดสำคัญของประชาชนในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำซึ่งครอบคลุมพื้นที่ส่วนมากของจังหวัด เป็นแม่น้ำที่มีต้นกำเนิดจากเขาตะนาวศรีซึ่งอยู่ในพื้นที่อำเภอแก่งกระจาน โดยมีจุดสิ้นสุดที่อ่าวไทย มีความยาวประมาณ 223 กิโลเมตร “กิจกรรมล่องเรือยางแม่น้ำเพชรบุรี” นอกจากจะเป็นกิจกรรมเพื่อความบันเทิงสำหรับการพักผ่อนและการชมสายน้ำธรรมชาติซึ่งแม่น้ำเพชรบุรีถือว่าเป็นต้นน้ำสำคัญของจังหวัด การล่องเรือจึงเป็นกิจกรรมการศึกษาวิถีชุมชนและระบบนิเวศริมน้ำของชุมชนด้วย

5. กิจกรรมศึกษาการยิงกระสุนเมล็ดพันธุ์ จุดเด่นของชุมชนบ้านถ้าเสือคือการเป็นชุมชนที่อนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กิจกรรมยิงกระสุนเมล็ดพันธุ์เป็นกิจกรรมในการส่งเสริมการอนุรักษ์การฟื้นฟูผืนป่าด้วยการยิงเมล็ดพันธุ์ใช้เป็น กระสุนยิงด้วยหนังสติ๊ก มุ่งเพื่อเพิ่มจำนวนต้นไม้คืนสู่ป่าของชุมชน ซึ่งจะเป็นการรักษาความสมดุลของระบบนิเวศในระยะยาว

ภาพที่ 1 กิจกรรมการศึกษาเพื่อเรียนรู้ท้องถิ่นชุมชนบ้านถ้าเสือ
ที่มา: บันทึกโดยผู้พัฒนาบทความ

2.3 มิติของพัฒนา: การยกระดับและพัฒนาต่อยอดในอนาคต จุดเด่นเรื่องการท่องเที่ยวและการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม การพัฒนาและยกระดับจะเน้นเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นพื้นฐานสำคัญซึ่งการดำรงรักษาการเป็น “แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” และ “ศูนย์เรียนรู้ด้านปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ยังเป็นแนวคิดสำคัญในการรักษาและพัฒนาต่อยอด รวมถึงการมุ่งการใช้ประโยชน์ระบบนิเวศชุมชน เช่น การเป็นชุมชนต้นแบบคาร์บอนต่ำ การเป็นชุมชนต้นแบบด้านการเรียนรู้ด้าน Net Zero ซึ่งเป็นนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมที่หน่วยงานภาครัฐและเอกชนได้ตระหนักและให้ความสำคัญ ดังการสนทนา “จังหวัดและสิ่งแวดล้อมให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ สนับสนุนให้ชุมชนได้ร่วมกันทำกิจกรรมโดยเฉพาะเรื่องสิ่งแวดล้อม ที่มีต้นทุนคืออยู่แล้วและชาวบ้านเองก็เห็นด้วยเป็นการกระตุ้นชาวบ้านให้เข้ามาช่วยกัน” (แกนนำชุมชนคนที่ 1, 2565) และสิ่งที่เป็นพื้นฐานกิจกรรมและโครงการที่เป็นบทเรียนและเป็นต้นแบบที่ดีของกลุ่มก็คือแนวทางการพัฒนาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งชุมชนได้รับการพัฒนาและสนับสนุนมาโดยตลอด การพัฒนาต่อยอดจึงสามารถดำเนินการต่อไปได้ และชุมชนมีความเข้าใจ ดังการสนทนา “จุดเริ่มต้นของชุมชนต้องบอกว่าเริ่มจากเศรษฐกิจพอเพียง ระเบิดจากข้างใน นี่เป็นจุดสำคัญเลย ทุกคนเข้าใจทุกอย่างก็สามารถที่จะทำได้ การเพิ่มความรู้หรือจะพัฒนาไปอย่างอื่นก็สามารถทำกันได้ง่ายขึ้น” (แกนนำชุมชนคนที่ 2, 2565)

จากบทเรียนและประสบการณ์ของชุมชนบ้านถ้ำเสือดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าการมีต้นทุนและประสบการณ์ที่ดีโดยเฉพาะด้านทุนทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมเป็นจุดเริ่มในการพัฒนาโครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ บทเรียนของความสำเร็จ “โครงการธนาคารต้นไม้” เป็นการแสดงให้เห็นถึง “การเข้าใจ” ถึงบริบทและศักยภาพของตนเอง การได้รับการหนุนเสริมจากเครือข่ายภายนอก เมื่อศักยภาพเข้มแข็งนำมาสู่การจัดการจัดการศึกษาศึกษาของพื้นที่ในรูปแบบฐานเรียนรู้ในการรับนักท่องเที่ยวและผู้เข้ามาศึกษาในชุมชน เป็นการสะท้อนให้เห็นถึง “การเข้าถึง” กล่าวคือการดึงศักยภาพของชุมชนและของสมาชิกชุมชนมาสู่การจัดการชุมชนได้อย่างเป็นระบบ และกิจกรรมต่างๆ เป็นต้นแบบที่ดีในการนำไปสู่กระบวนการ “ยกระดับการพัฒนา” เพื่อต่อยอดสู่การพัฒนามิติต่างๆ ให้กับกลุ่ม และชุมชน

3. ปัจจัยความสำเร็จของกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาท้องถิ่น บทเรียนและความสำเร็จของชุมชนบ้านถ้ำเสือจากกิจกรรมการศึกษาเพื่อเรียนรู้ท้องถิ่น สามารถสรุปได้ ดังนี้

3.1 การจัดการความรู้ข้อมูลของชุมชน จุดเริ่มต้นที่เป็นแรงบันดาลใจจากการรู้ถึงศักยภาพของตนเองโดยเข้าร่วมโครงการธนาคารต้นไม้ เป็นการค้นหาค้นหาความรู้ (knowledge Identification) ที่อยู่ภายในชุมชน ได้รับรู้ถึงระบบนิเวศและสิ่งที่จะเอื้อต่อการพัฒนาต่อยอด จากนั้นได้พัฒนาความรู้ในการขับเคลื่อนกลุ่ม รวมถึงการออกแบบการบริหารจัดการกลุ่ม การเสริมพลังอำนาจ การพัฒนากิจกรรมต่างๆ ที่จะเพิ่มมูลค่าและรายได้ให้กับชุมชน เป็นรูปแบบของการสร้างและแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition) ผลลัพธ์เชิงประจักษ์ที่เห็นได้ชัดคือ การได้เรียนรู้ (Learning) ผ่านการปฏิบัติและประสบการณ์ของตนเอง และกลายเป็นศูนย์เรียนรู้ได้ในที่สุด

3.2 การประยุกต์ฐานเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นฐานการเรียนรู้ จากกิจกรรมและโครงการธนาคารต้นไม้ การได้รับการหนุนเสริมจากหน่วยงานและองค์กรภายนอกเพื่อปลูกต้นไม้ “3 อย่างได้ประโยชน์ 4 อย่าง” ได้สร้างความตระหนักให้กับชุมชนในการเดินตามแนวทาง “พอเพียง” นอกจากนี้แล้วยังได้พัฒนาเป็นฐานการเรียนรู้เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว และกิจกรรมการศึกษาเพื่อเรียนรู้ชุมชนท้องถิ่น เช่น ฐานเรียนรู้ธนาคารต้นไม้ ฐานการทำทอผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ ฐานการปั้นไข่เค็มพอกใบเตย กิจกรรมการศึกษานิเวศริมน้ำผ่านการล่องเรือยางแม่น้ำเพชรบุรี และกิจกรรมการยิงกระสุนเมล็ดพันธุ์ปลูกป่า

3.3 การพัฒนาวิทยากรกระบวนการ การได้รับการเสริมศักยภาพผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่มของสมาชิกในชุมชน การพัฒนาภาวะผู้นำผ่านการปฏิบัติ การพัฒนาทักษะด้านการนำเสนอ การเป็นผู้

ให้บริการหรือการเป็นเจ้าของบ้านที่ดี รวมถึงการมีโอกาสได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ จากหน่วยงานภายนอกส่งผลให้แกนนำชุมชนและสมาชิกเป็นวิทยากรชุมชน ประจำฐานต่างๆ ได้

3.4 การพัฒนากิจกรรมเรียนรู้ กิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนคือการส่งเสริมอาชีพของคนที่ท้องถิ่น กิจกรรมการส่งเสริมเกษตร กิจกรรมการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น กิจกรรมทัศนศึกษา กิจกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ทั้งหมดเป็นการออกแบบเพื่อตอบสนองประสบการณ์ซึ่งสามารถไปประยุกต์ใช้กับวิถีการทำงานจริงได้ด้วย

4. แนวโน้มการพัฒนาต่อยอด บนความต้องการความสมดุลทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่ยั่งยืน ความสำเร็จจากการขับเคลื่อนภายใต้แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่มุ่งนำพาชุมชนดำเนินชีวิตบน “วิถีพอเพียง” รวมถึงการรวมกลุ่มและการเป็นชุมชนจัดการตนเอง

สรุป

การศึกษากิจกรรมเพื่อเรียนรู้ชุมชนเป็นการเปิดโลกแห่งการเรียนรู้ที่ไปได้มากกว่าขอบเขตของห้องเรียน เป็นการให้ความสำคัญกับ “การศึกษา” ว่าสามารถที่จะออกแบบให้เป็นการเรียนรู้ได้ในทุกมิติ ทั้งด้านการพัฒนาศักยภาพคน การสร้างครอบครัวที่เข้มแข็ง พัฒนาชุมชนจัดการตนเอง และสร้างสังคมแห่งความสุขได้ ประสบการณ์จากศูนย์เรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนบ้านถ้ำเสือเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของชุมชน เป็นการขับเคลื่อนชุมชนบนวิถีแห่งความพอเพียง ผ่านกระบวนการ “เข้าใจ” “เข้าถึง” และ “พัฒนา” ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการขับเคลื่อนชุมชน การยกระดับประสบการณ์ให้เป็นกิจกรรมการศึกษาเพื่อเรียนรู้ท้องถิ่น ครมมี 4 องค์ประกอบ คือ การจัดการความรู้ข้อมูลของชุมชน การประยุกต์ฐานเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นฐานการเรียนรู้ การพัฒนาวิทยากรกระบวนการ และการพัฒนากิจกรรมเรียนรู้ ซึ่งทั้งหมดจะเป็นแนวทางสู่การพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืนได้ ทั้งนี้บทเรียนและประสบการณ์ชุมชนบ้านถ้ำเสือ ได้มุ่งเป้าหมายการพัฒนาชุมชนให้มีสุขภาพที่ดี (community well-being) โดยเฉพาะการเน้นถึง “ความสุข” และการดำรงอยู่บนวิถีความพอเพียง รวมถึง การนำ “หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาประยุกต์ใช้ให้ตามขั้นตอนการเรียนรู้แบบ “เข้าใจ” “เข้าถึง” และ “พัฒนา” ได้นั้นจะเป็นการยกระดับการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกิดความยั่งยืนได้ โดยมีข้อเสนอแนะในการนำผลไปประยุกต์ใช้ในเชิงปฏิบัติ คือ ความเข้มแข็งของชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเข้าใจถึงบริบทและศักยภาพของตนเอง จากนั้นจึงต่อยอดและพัฒนาเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม และให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งทั้งหมดเป็นฐานคิดสำคัญของการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในการขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อนำไปพัฒนาต่อยอดชุมชนของตนเองได้ และในเชิงนโยบาย คือ ความสำเร็จของชุมชนบ้านถ้ำเสือซึ่งสามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้อย่างสมบูรณ์แบบได้นั้นปัจจัยสำคัญคือ การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น หน่วยงานต่างๆ ตั้งแต่ระดับท้องถิ่น อำเภอ และระดับกระทรวงต่างๆ ที่เกี่ยวข้องควรมีการวางแผนงานเพื่อเชื่อมโยงกับชุมชนในการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดความต่อเนื่องของการพัฒนาสู่ความยั่งยืนได้

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณชุมชนบ้านถ้ำเสือ ตำบลแก่งกระเจาน อำเภอแก่งกระเจาน จังหวัดเพชรบุรี ที่ให้เกียรติเป็นวิทยากรให้ความรู้ นักศึกษาที่เข้าร่วมกิจกรรมและสะท้อนบทเรียน ขอขอบคุณคุณคณาจารย์สาขาวิชาการจัดการชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง ในการลงพื้นที่ภาคสนาม ในการให้คำแนะนำด้านการสังเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอเผยแพร่สู่สาธารณะ

เอกสารอ้างอิง

- กุลิศรา จิตรชญาวัฒน์ และเกศราพรธม พันธุ์ศรีเกตุ คงเจริญ. (2563). วิธีการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- แกนนำชุมชนคนที่ 1. (18 พฤศจิกายน 2565). การศึกษากิจกรรมเพื่อเรียนรู้ท้องถิ่น: ประสบการณ์ศูนย์เรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านถ้ำเสือ ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี. (นิภาวรรณ เจริญลักษณ์, ผู้สัมภาษณ์)
- แกนนำชุมชนคนที่ 2. (18 พฤศจิกายน 2565). การศึกษากิจกรรมเพื่อเรียนรู้ท้องถิ่น: ประสบการณ์ศูนย์เรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านถ้ำเสือ ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี. (นิภาวรรณ เจริญลักษณ์, ผู้สัมภาษณ์)
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และคณะ. (2554). วิธีชุมชน เครื่องมือ 7 ชิ้น ที่ทำงานชุมชนง่าย ได้ผล และสนุก. (พิมพ์ครั้งที่ 9). นนทบุรี: สุขศาลา.
- ตรี บุญเจือ. (2559). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับความท้าทายใหม่ของการคุ้มครองผู้บริโภคในกิจการ กระจายเสียงและโทรทัศน์ : วิเคราะห์ ประเมิน และพัฒนา. วารสาร กสทช, 1(1), 383-407.
- ธีรศักดิ์ อัครบวร. (2545). กิจกรรมการศึกษาเพื่อท้องถิ่น: เพื่อทรัพยากรมนุษย์และสังคมแห่งการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ก.พลพิมพ์ (1996) จำกัด.
- ฝ่ายวิชาการ สถาพรบุ๊คส์. (2561). 6 ศูนย์ศึกษาการพัฒนาต้นแบบ เรียนรู้ศาสตร์พระราชายังยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: สถาพรบุ๊คส์.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร. (2552). แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนท้องถิ่น. ในประมวลสาระชุดวิชา 83707 ประชาสังคมและชุมชนท้องถิ่น. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2542). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 (ฉบับแก้ไข ปรับปรุง พ.ศ.2545) รวมถึงพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับปรับปรุง (ฉบับแก้ไขปรับปรุง พ.ศ.2553). เล่มที่ 116 ตอนที่ 74 ก. หน้า 1 เลขหน้า 9. (19 สิงหาคม).
- ราชกิจจานุเบกษา. (2565). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570). เล่มที่ 139 ตอนพิเศษ 258 ง. หน้า 1 เลขหน้า 9. (1 พฤศจิกายน).
- สตี้ดตอย ร้อยเรื่องราว. (2565). บ้านถ้ำเสือโฮมสเตย์ ชีวิตกรีนๆริมน้ำเพชรบุรี. เรียกใช้เมื่อ 20 พฤศจิกายน 2565 จาก <https://th.readme.me/p/37151>.
- สรรเสริญ วงศ์ชะอุ่ม. (2554). การวางแผนพัฒนาประเทศ. นนทบุรี: บริษัท ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง จำกัด.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการประยุกต์ใช้. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานจังหวัดเพชรบุรี. (2561). แผนพัฒนาจังหวัดเพชรบุรี พ.ศ. 2561-2565 (ฉบับทบทวน). เรียกใช้เมื่อ 20 พฤศจิกายน 2566 จาก <http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER66/ DRAWER078/ GENERAL/ DATA0000/00000115.PDF>
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2557). รายงานการวิจัย “แนวทางการพัฒนาการศึกษาไทยกับการเตรียมความพร้อมสู่ศตวรรษที่ 21”. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562). ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 – 2580. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

- สุรพล พยอมแย้ม. (2556). จิตวิทยาในงานชุมชน. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: บริษัท ส เจริญการพิมพ์ จำกัด.
- องค์การบริหารส่วนตำบลแก่งกระจาน. (2565). ข้อมูลพื้นฐานตำบล. เรียกใช้เมื่อ 20 พฤศจิกายน 2566 จาก <https://kaengkrachan.go.th/public/list/data/detail/id/1704/menu/1173/page/1>
- อุทัย ดุลยเกษม. (2560). กรองความคิดด้านการศึกษาตลอดชีวิตในสังคมไทย ยุค 4.0. นครปฐม: ร้านสีฟ้า สเตชั่น เอนรี นครปฐม.